

MEVLÂNA'NIN TASAVVUF TARİHİNDEKİ YERİ, OSMANLI VE GÜNÜMÜZ ANADOLU TOPLUMUNDAKİ ÖNEMİ*

Dilaver GÜRER[†]

ÖZ

Yeryüzünde yaşamış bütün toplumların manevi önderleri olagelmıştır. Öyle ki, bu önderlerden bazıları içinden çıktığı toplum, millet, kültür ve medeniyetin, bilhassa fikri yönden ana kaynağı, mayası ve tohumu olmuşlar, çağlar boyunca istikamet vermiş, asırlar hatta bin yıllar boyunca ayakta kalmasında önemli roller oynamışlardır. Bu açıdan bakıldığında Türk-İslam toplumunda Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu coğrafyasında, bir başka ifadeyle Osmanlı topraklarında özelliklerini sıraladığımız yetişmiş şahsiyetlerden birisi de hiç şüphesiz Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'dir. Mevlâna; sekiz asırdan beri bu toprakların hayat, din, varlık ve insan anlayışından oluşan Osmanlı Türk-İslam medeniyetinin baş mimarlarından birisi olmasının yanında özellikle son yüzyılda bütün toplumlar tarafından okunan, kısaca her gönle hitap eden, adeta yaralı kalpleri diriltiren bir etkiye sahiptir.

Bu yazımızda, Hz. Mevlâna'nın dinî-tasavvufî yönünden, tasavvuf tarihindeki yerinden gerek kendisinin içinde yaşadığı gerekse bugünkü toplum için ne ifade ettiğinden ana başlıklar halinde bahsetmeye çalışacağız. Onun beslendiği damarları, düşüncesinin arka planını inceleyeceğiz. Hz. Mevlâna ve *Mesnevî*'nin Osmanlı toplumu ve günümüz Anadolu coğrafyası için değerine değineceğiz. Bu arada, bir nostalji kabilinden bilhassa 2000'li yıl-

* Bu çalışma, daha önce tarafımızca yayımlanmış bazı yazılarımızdan yararlanılarak ve ekleme / güncelleme yapılarak oluşturulmuştur.

[†] Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Konya / Türkiye. dilgurer@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-6860-9571.

lardaki Şeb-i Arûs etkinliklerindeki bazı hususlara temas edeceğiz. Bunun yanı sıra Hz. Mevlâna özelinden hareketle manevî şahsiyetlerin, özellikle de sufilerin yaşadıkları ve kabirlerinin bulunduğu şehirler için anlam ve öneminden bahsedeceğiz. Bütün bunları yaparken de derin ilmi tahlillere girmeden, herkesin rahatlıkla anlayıp kabul edebileceği genel örneklendirmeler yapacağız ve göreceğiz ki, bugün tam bir kaos ve düşmanlık ve başkasının hakkını asla gözetmeme, “ötekini şeytanlaştırma” gibi insani değerlerden, erdemlerden tamamen uzaklaşmış siyasetlerin, düşünce ve tavırların rehabilitasyonunda, en azından o zihniyetten uzak durmak isteyenlerin “Mevlânalar”ın rehberliğine ekmek-su gibi ihtiyacı olduklarını göreceğiz.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna, Tasavvuf, Sufi, Osmanlı, Mesnevî.

The Place of Mevlana in the History of Sufism and His Importance in Ottoman and Contemporary Anatolian Society

Dilaver GÜZER†

Abstract

Throughout history, every society on earth has had its own spiritual leaders. Some of these leaders have become the intellectual source, essence, and seed of the civilization, culture, and nation from which they emerged. They have provided direction for generations, playing vital roles in the endurance of their societies across centuries-even millennia. From this perspective, one of the most distinguished figures in the Turkish-Islamic world, particularly in Anatolia, the Balkans, and the Middle East—in other words, throughout the lands of the Ottoman Empire—is undoubtedly Mawlânâ Jalâl al-Dîn al-Rûmî. For over eight centuries, Rûmî has been one of the principal architects of the Ottoman Turkish-Islamic civilization, which embodies this land’s understanding of life, religion, existence, and humanity. Especially in the modern era, his works have been read by people of all backgrounds, appealing to every heart and possessing an almost miraculous power to revive wounded souls.

In this article, we will discuss in outline form the religious and mystical aspects of Mawlânâ, his place in the history of Sufism, and what he represents both for the society in which he lived and for the present day. We will

† Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Ahmet Keleşoğlu Faculty of Theology, Konya / Türkiye dilgurer@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6860-9571.

touch upon the value of Mawlânâ and his Mathnawî for Ottoman society and for the contemporary Anatolian world. At the same time, as a matter of cultural reflection, we will draw attention to certain aspects of the Shab-i 'Arûs (Wedding Night) ceremonies, especially as they have been observed since the 2000s. Furthermore, by taking Mawlânâ as a focal point, we will explore the spiritual significance of saints and Sufis for the cities in which they lived and where their tombs are located. In doing so, we will avoid overly technical or scholarly analyses and instead offer general reflections that can be easily understood and appreciated by all readers. Ultimately, we will see that in today's world—where chaos, hostility, disregard for others' rights, and the demonization of "the other" have become widespread—those who seek to distance themselves from such destructive mentalities are in dire need of the guidance of "Mawlânâs," just as one needs bread and water.

Key Words: Mawlana Jalal al-Din al-Rumi, Tasawwuf, Sufi, Mathnawi.

Giriş

Mevlâna Celâleddin'in Tasavvuf Tarihindeki Yeri

Hız. Mevlâna'nın tasavvuf tarihindeki ve tasavvufî düşüncedeki yerini tespit edebilmek için öncelikle tasavvuftan bahsetmekte ve tarihî gelişimini kısaca ortaya koymakta yarar vardır. Tasavvuf (sünnî), İslâm Ahlâkı'nın belirlediği ahlâk prensiplerini, Fıkıh'ın belirlediği ibadet ve sosyal yaşam kurallarını ve Kelâm'ın belirlediği inanç esaslarını ferid/müminin/dervişin hayatına geçirmeyi ve onları kendi metoduna göre özümseyip, İslâmî/sünnî kurallar çerçevesinde, ibadet ve mârifeti (hakikat bilgisi) esas alarak, ârif ve âbid bir "insân-ı kâmil" yetiştirmeyi esas alan bir İslâmî-ilmî disip-
lindir.

Tasavvufî düşünce; ticaret yapmak, mal mülk edinmek, makam merteye peşinde koşmak gibi dünyevî ve maddî değerlerden yüz çevirerek, hayatı mümkün olduğunca ibadet, zikir, Kur'an tilaveti ve tesbihat ile geçirmek anlamına gelen ve Müslümanlığın ilk iki asrı boyunca devam eden "züht (dünyaya sırt çevirme) hareketi" ile Müslüman toplumda kendini göstermiş ve dinî ve sosyal hayatta etkili olmuştur. Müslümanlığın üçüncü asrından itibaren, züht hareketine marifet boyutunun daha derin bir surette katılmasıyla, çok daha etkili bir şekilde gelişmiştir. Hicrî III, miladî IX. asırdan sonra,

kendine has metodu, ıstılahları (terimleri), kaynakları, şahsiyetleri ve diğer unsurlarıyla birlikte ilmî bir disiplin hâlini almıştır. Hicrî 555, mîlâdî 1111 yılında vefat eden büyük İslâm âlimi ve “reformist”i İmam Gazâlî’nin İslâmî ilimlerin merkezine ve zirvesine tasavvufu yerleştirmesiyle birlikte Müslüman toplumda hızla hüsn-i kabul görmüştür. Tasavvuf, Gazâlî’nin hemen akabinde kurumsallaşmaya başlamış, “tarikatler” adını verdiğimiz kurumlarla eğitim ve öğretimini gerçekleştirmiş olup, bu sistem günümüze kadar devam etmiştir. VI/XII. asırda kurulan ve günümüze kadar ulaşan ilk tarikatler arasında Abdülkâdir Geylânî’ye nispet edilen Kâdiriye, Ahmed Yesevî’ye nispet edilen Yesevîlik ve Ahmed er-Rifâî’ye nispet edilen Rifâiye’yi sayabiliriz. Bu asırda kurulmuş ve günümüzde hala yaşayan başka tarikatlar da vardır.

Yukarıda kısaca tarihi seyrinden bahsettiğimiz tasavvuf, başından beri -popüler bir ifadeyle- iki ana damar üzerinden hayatını devam ettirmiştir: Zirvesi hakikat olan tahkik/ilim boyutu ve zirvesi ilahî aşk olan ibadet boyutu. Kelâm ve İslâm Felsefesi’yle birlikte İslâmî düşüncesinin üç temel ayağından birini oluşturan tasavvufî tefekkür, 638/1240’ta Şam’da vefat eden ünlü sufi İbn Arabî ile ilmî ve tahkikî boyutta zirveye ulaşmıştır. Çeşitli zamanlarda Konya’da da bulunmuş olan İbn Arabî ile Mevlâna, tarihi rivayetlere göre en az iki defa görüşmüşlerdir. İşte Mevlâna’nın Tasavvufî düşünce ve tasavvuf tarihi açısından kanaatimizce en önemli hususiyeti burada karşımıza çıkmaktadır. O, İbn Arabî’nin tahkik boyutunda, ilmî boyutta zirveye ulaştırdığı tasavvufî tefekküre ilâhî aşk boyutunu da ekleyerek bu düşüncüyü “mükemmelleştirmiştir”. Böylece daha sonra gelen sufiler önceki mirasın üzerine inşa edilen bu iki zirve şahsiyetin düşüncesi ve ışığıyla gönül ve düşünce dünyalarını aydınlatmışlar, kurbîyetin zirvelerine bu kanatlarla yükselmişlerdir.

Osmanlı Toplumunda Hz. Mevlâna

Mevlâna’nın düşünce sisteminin, tasavvuf, din ve hayat anlayışının bir başka önemi de Osmanlı’nın sosyo-kültürel sisteminde bırakmış olduğu çok derin ve oldukça geniş etkisidir. Bilindiği gibi Osmanlı, sünnî esasları benimsemiş bir toplum ve devlet yapısına sâhiptir. Osmanlı’nın dînî yapısına baktığımızda karşımıza iki temel unsur çıkmaktadır: 1- Şer’î/zâhirî yapı. 2- Tasavvufî yapı. Şer’î ve

zâhirî yapıda Osmanlı, kelimada yani inanç esaslarında Mâturîdî, Fıkıh'ta ise Hanefî sistemi benimsemiştir. Öbür taraftan tasavvufî yapıda Osmanlı'ya yön vermede iki büyük şahsiyetin, diğer tasavvufî sistem ve şahsiyetlere nazaran çok daha baskın olduğu göze çapar. Bunlar birisi İbn Arabî, diğeri ise Mevlâna'dır. Dolayısıyla, Mevlâna'nın ve eseri *Mesnevî*'nin Osmanlı devlet ve toplum yapısının oluşmasındaki ağırlığı, etkisi son derece büyük olmuştur. Burada, tarihin bu döneminde Anadolu coğrafyası nokta-i nazarından bir başka husus daha dikkatimizi çekmektedir. Mevlâna'nın üzerinde yaşadığı bu dönemlerde Anadolu bir yandan üç türlü sıkıntıya maruz kalmışken, diğer yandan da üç türlü güzelliğe de mazhar olmuştur. Bunları şöyle açıklayabiliriz:

1-Batıdan gelen Haçlı istilalarına karşı, yine batıdan, Endülüs'ten Konya, Malatya gibi Anadolu topraklarına gelen ve Anadolu'yu o muazzam tefekkür sistemiyle besleyen, ünlü sufi ve düşünür İbn Arabî.

2-Doğu'dan gelen Moğol istilalarına karşı, yine doğudan, Belh şehrinde gelerek Konya'ya yerleşen ve bu toprakların insanlarının ruh ve gönül dünyalarına adeta hayat veren Mevlâna.

3-Yerli isyanlar ve kargaşalıklara karşı bölge insanını insanca ve kardeşçe yaşamaya ve düşünmeye külfetsiz ifadeleriyle davet eden ve bu daveti büyük bir ma'kes bulan Yûnus Emre.

Tasavvuf tarihçisi Prof. Dr. Mustafa Kara, bu durumu "celâl içre cemâl ya da cemâl içre celâl" diye ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle bu üç şahsiyetin yaşadığı çağ ve merkezinde Konya olmak üzere, çağın sonunda kurulacak olan Osmanlı Devleti'nin her açıdan altyapısını mükemmel bir şekilde hazırlamıştır diyebiliriz. Yine ilginçtir ki, İbn Arabî eserlerini Arapça, Mevlâna Farsça, Yûnus Emre ise Türkçe olarak vermiştir. Bu üç dil aynı zamanda İslâm kültürünün üç temel dilidir. Bir başka ifadeyle Osmanlı bir yandan hâricî zor şartları göğüsledikten sonra ayakları üzerinde dikilmişken, diğer yandan İslâm kültürünün en güçlü temsilcilerinden ve en önemli unsurlarından beslenerek, ayakta sapasağlam kalmaya devam etmiştir. Dolayısıyla Mevlâna'nın Afganistan'dan Balkanlar'a kadar medeniyet ve kültürümüzdeki yerinin çok büyük ve vazgeçilmez olduğunu söyleyebiliriz.

H. Mevlâna'nın Dinî ve Tasavvufî Kişiliği

H. Mevlâna derken aklımıza onunla ilgili pek çok sıfat gelebilir. Öyle ki "ilâhi aşkta erimiş tefekkür" tabiri onunla özdeşleşmiş olsa da onu birçok yönüyle tarif etmek mümkündür. Ancak herhalde onu 'efrâdını câmi, ağyârını mâni' olacak bir şekilde tanımlamak gerekirse 'ârif', 'sufi', 'mutasavvîf', 'şeyh', 'pîr' ya da bunlardan biraz farklı olarak 'din âlimi' tabirlerinden birisi ile vasıflandırma-
mız en uygundur. Çünkü onun diğer bütün yönleri, bütün özellikleri İslâm'dan beslenir, onun Müslümanlığından feyz alır. Ancak o, İslâm'a sufi bakış açısıyla bakar ve onu bu bakış açısıyla anlayıp anlatır. Sufi bakış açısı ise zâhirci bakış açısından başkadır. Dolayısıyla Mevlâna'nın İslâmî ve tasavvufî yönü dışlanırsa, bu yönü görmezden gelinirse diğer özellikleri boşlukta kalır yani "Mevlâna" tespit, tahlil, anlayış ve düşüncesi yanlış mecralara akar veya yönlendirilir.

Öte yandan, günümüz dünyasında da Mevlâna'nın hayat, insan ve din anlayışının geçerliliğini kaybetmediğini görmekteyiz. Bugün batıda olsun, doğuda olsun Mevlâna'yı ve düşüncesini tanıyıp etkisi altında kalan insanların sayısı günden güne artmaktadır. Mevlâna ile ilgili binlerce yayın ve internet sitesi olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan, Mevlâna Türbesi'nin ziyaretçi sayısı istatistiklere göre, son yıllarda ortalama yıllık üç milyon civarındadır. Dolayısıyla burada bizlere, Mevlâna fikriyatı ile ilgilenen kişilere, Mevlâna gönüldaşlarına büyük görevler ve sorumluluklar düşmektedir. Bu da Mevlâna'yı iyi ve doğru tanımak, tanıtmak, anlamak ve anlatmaktır. H. Mevlâna ile ilgili olarak gerek Konya'da gerek ülkemizin diğer şehirlerinde ve gerekse dünyanın çeşitli yerlerinde yılda pek çok organizasyonlar ve programlar düzenlenmektedir. Şahit olduğumuz hususlardan çıkarım yaparak şunu söyleyebiliriz ki, bu tür etkinliklerde birinci öncelik ya da temel özellik H. Mevlâna'nın tasavvufî/dinî yönünün esas alınması gerektiğidir. Zira onu bu bağlamdan kopardığımızda bahsettiğimiz kişi H. Mevlâna olmayacaktır. Dolayısıyla H. Mevlâna'nın düşünce yapısını, sistemini, daha basit bir ifadeyle onun nasıl bir insan, nasıl bir Müslüman ve nasıl bir sufi olduğunu ortaya koymamız gerekmektedir.

Muhammed Celâleddîn-i Rûmî'yi 'H. Mevlâna' yapan en önem-

li hususları sıralayacak olursak, onun iki özelliğinin diğer yönlerinden daha baskın olduğunu ve ön plana çıktığını görüyoruz. Birincisi, Hz. Mevlâna bir din âlimidir. O, eserlerinde hep Kur'ân'ı ve Hz. Peygamber'in sözlerini referans alır, fikirlerinde hep bu iki kaynağa dayanır. Burada hemen onun şu meşhur sözünü hatırlatmak isteriz:

*“Bu can bu tende olduğu müddetçe ben,
Seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım.
Bir kimse bundan başka bir şey naklederse benden,
Ondan da şikâyetçiyim, o sözden de uzağım.”* (Mevlâna, 1384, 1148)

İkinci olarak, din âlimliğinin yanı sıra, Hz. Mevlâna'nın daha derin bir cephesi vardır: O bir sufidir. Her ne kadar yeni bazı çalışmalarda aksi iddia edilse de Necmeddîn-i Kübrâ'nın kurmuş olduğu tarikat olan Kübreviye'ye bağlı olan Mevlâna'nın tasavvufî fikirleri yepyeni bir tasavvufî çehre ve kimlik kazanmış ve kendisinin adına nispet edilerek, oğlu Sultan Veled tarafından Osmanlı Devleti'nde ve günümüzde çok etkili olan Mevlevîlik Tarîkati kurulmuştur. Diğer unsurlarıyla birlikte, musiki, sema ve şiir ekseninde tarîkatin usul ve erkânını tespit ederek, Mevlevîliği kuralları ve törenleri sabit bir tarikat haline getiren ve temellerini kuran Sultan Veled, ayrıca Mevlâna Türbesi'nin yapılmasını sağlamış ve böylece Mevlâna'yı sevenler için tekke/dergâh anlamında bir merkez kurmuştur (bk. Küçük, 2015, 496-498).

Hz. Mevlâna büyük bir sufi, önemli bir tasavvuf ehlidir. Bunun için burada hemen onun o eşsiz eseri *Mesnevî*'yi örnek vermek uygun olacaktır. “*Mesnevî*” görünürde iki beyitten oluşan, beyit sayısı sınırlaması olmayan bir şiir ölçüsüdür. Mevlâna'nın *Mesnevî*'sindeki şiirler hikâyelerden oluşur, bazı ayet ve hadis yorumları içerir. Ancak *Mesnevî* ne basit bir şiir ne de basit bir hikâye kitabıdır. O, sıradan bir tefsir kitabı veya sıradan bir hadis şerhi de değildir. *Mesnevî*'nin bir gayesi vardır. Bu gaye daha kitabın yazılışında, müridi ve halifesi Hüsameddin Çelebi'nin talebinde karşımıza çıkmaktadır. *Mesnevî*'nin en önemli özelliği, başta Hz. Mevlâna'nın tasavvufî eğitimini benimseyenler olmak üzere, dervişlerin el kitabı olmasıdır. O, bu gayeyle yazılmıştır. Hz. Mevlâna kendi tasavvufî düşünce ve eğitim sistemini toplumda herkes anlasın diye kitabında vermek istediği mesajı hikâyeler örgüsüyle anlatmıştır. Hikâyeler bazı yer-

lerde somutlaşır, bazı yerlerde semboller, remizler işin içine girer. Bu remizleri erbabı anlar ve anlatır ki, bu sebepten ötürü günümüze kadar pek çok *Mesnevî* şerhi kaleme alınmıştır. Dolayısıyla, *Mesnevî*'yi okuyan kişinin en azından, güzel ahlâkı, dürüstlüğü öğrenmesi, kötü ahlâka meyletmemesi istenir. Daha derin anlayanlar için ise *Mesnevî*, tasavvufî hayatın, seyr u sülûkün, irfanî düşüncenin en yüksek değerlerinin öğrenildiği bir maden, bir şaheser olarak karşımıza çıkmaktadır. Basit bir hikâyedeki sembolleri çözdüğümüzde muazzam bir 'mârifetullah/irfan' boyutu ile, derin hikmetlerle karşı karşıya gelivermekteyiz. Yine *Mesnevî*'de, Hz. Mevlâna'nın bizzat kendisinin yazmış olduğu ilk on sekiz beyitte bahsedilen, neyin sadece yanık avazı, sadece etkileyici sesi değildir. Ney sesinin yanında, onun sembolize ettiği daha derin bir anlam dünyası vardır. Ney insanın ruh âleminde kopuşundan kaynaklanan acılarını, hüznünü, kederini kısaca kaderini dile getirir. Yoksa ney *Mesnevî*'de, diğer bütün remizlerde olduğu gibi sıradan bir mûsikî enstrümanı değildir. Ney dinlerken sıradan insanlar güzel bir musikiden zevk alırlar; oysa neyden çıkan her sesin sufi için ayrı bir önemi, çok farklı bir manası vardır. Ney onu alır başka âlemlere götürür. Buradan hareketle, Hz. Mevlâna'yı öncelikle tasavvuf ekseninde, mütefekkir, mutasavvıf bir din âlimi olarak değerlendirmek lazımdır, diyoruz. Hz. Mevlâna'nın hoşgörüsü, engin insan sevgisi onun sâhip olduğu tasavvuf birikiminden, tamamen Kur'an ve Sünnet pınarından beslenen Müslümanlığından kaynaklanmaktadır.

Mesnevî'nin Osmanlı Toplumundaki Yeri

Mesnevî'den bahsetmişken onun Osmanlı toplumundaki yerine de çok kısa olarak temas etmek isteriz: Umumiyetle muhtevası ve mesajları ile herkesin beğeni ve takdirini kazanması sebebiyle *Mesnevî*'yi okumak ve okutmak bilhassa Osmanlı kültürünün vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Dârü'l-Mesnevîlerde ve Mesnevîhanelerde kültürün yüksek seviyeden bir parçası hâline gelen *Mesnevî* okumaları geleneği, "Mesnevîhân" pâyesini taşıyanlar tarafından yaşatılarak nesilden nesile aktarılmıştır. Eskiden vaizlerin, anlattıkları konuda ayet ve hadis zikrettikten sonra mutlaka *Mesnevî*'den de bir beyit zikretmesinin gelenek hâlini aldığı ve cemaatin vaizden bunu beklediği söylenir. *Mesnevî*, Osmanlı kültürüne öylesine nüfuz etmişti ki, Osmanlı'nın son, Cumhuriyet'in ilk dönem kuşağından

olan ünlü şair Yahya Kemâl Beyatlı, önceki nesillerin medeniyetinin, hayat tarzının ne olduğu kendisine sorulduğunda, bu soruya *Mesnevî*'nin kültürümüz içerisindeki önemini ve yerini veciz bir şekilde dile getiren şu cümlesiyle cevap vermiştir: “Medeniyetimiz, pilav ve *Mesnevî* medeniyeti idi”. Yani ecdat, pilav yiyerek maddî cihat için güç toplarken, tasavvufta “büyük cihat” diye tarif edilen nefisle mücahede için ise gıdasını *Mesnevî*'den alıyordu (bk. Demirci, 1993, 30).

Tasavvufî Düşüncenin Hususiyeti: Merhamet ve Muhabbet

Tasavvufta en temel yönlerinden biri, sufilerin diğer ulemeden, diğer Müslüman düşünürlerden ayrıldığı ya da onlarla ilgili olarak en fazla dikkat çeken nokta, onların mahlûkatı Allah'ın en güzel suret, şekil ve kıvamda yarattığı eseri olarak görmeleri, mahlûkatın ve özellikle de insanın Allâhü Teâlâ indindeki değerine hassasiyetle vurgu yapmalarıdır. Sufilere göre insan, Allâhü Teâlâ'nın yarattığı en cami ve en mükerrem (donanımlı) varlıktır. Daha açık bir ifadeyle sufiler, insanı sâhip olduğu isim ve sıfatlarda Cenâb-ı Hakk'ın halifesi olarak görürler. Tasavvufu diğer ilimlerden ayıran en önemli özellik, belki de onun insana verdiği işte bu değerdir. Sufilere göre insan, aynı zamanda, Allâhü Teâlâ'nın muhabbetinden yarattığı bir varlıktır. Bütün sufiler insanı Allah'ın çok yüce değer verdiği bir varlık olarak görürler. Bu sebeple onlar hiç kimseyi incitmek ve üzme istemezler. Buna şöyle bir örnek verilebilir: Meselâ bir insan çok sevdiği birisinin çocuğuna, çok şımarık ve yaramaz dahi olsa zarar vermek istemez. Çünkü o çocuğa zarar verdiğinde bilir ki sevdiği insan üzülecektir. İşte sufilerin gözünde diğer insanlar, diğer varlıklar da aynen böyledir. Yani her varlığın sâhibi Allâhü Teâlâ'dır. Onun için onlar hiçbir varlığa zarar vermek istemezler. Onu Yaratıcı'sından ve Sahibi'nden dolayı incitmek istemezler, bilakis onunla iyi geçinmeye çalışırlar ve bütün varlığı bu sevgiyle, bu duyguyla kucaklarlar. Yunus Emre'nin 'Yaratılanı hoş gördük, Yaratana'dan ötürü' diyerek dile getirdiği bu prensip, Hz. Mevlâna'da da diğer bütün sufilerde de insana bakışı gösteren en temel tasavvufî ölçülerden birisidir.

Esasen bu, muhabbet mertebesidir. Muhabbet mertebesinden varlığa bakıldığı zaman kâinatta muhabbetten, sevgiden başka bir

şey görülmez. ‘Lütfun da hoş, kahrın da hoş’ aslında halk anlayışı içindir. Zira âriflere göre, Cenâb-ı Hak’tan lütuftan başka bir şey gelmez. Allâhü Teâlâ mutlak güzelliştir, cemâl-i mutlak ve bütün varlık, varlığını O’ndan alır. Dolayısıyla bütün varlık güzeldir. Çirkinlik izafidir ve insanlara göredir. Bütün sufiler, ‘mutlak manada çirkinlik yoktur’ der. Varlıkta mutlak manada hep sevgi hâkimdir, muhabbet hâkimdir. Bütün mesele bunu duyabilecek kulağa sâhip olabilmek ya da bu seviyeyi yakalayabilmek için gerekli olan tasavvufî eğitimi alabilmektir. Hz. Mevlâna böylesi kulağa sâhip olan mutasavvıflardandır. Onun insan anlayışında, varlık düşüncesinde en günahkârından en dindarına kadar herkes kendisine bir yer bulabilir. Öylesine geniş bir yelpazeye sâhiptir o büyük mütefekkir sufi ve bu düşüncesinin kaynağı da doğrudan doğruya İslâm’dır.

Aslında İslâm, bugün birilerinin dünyaya tanıtılmaya çalışıldığının aksine tam bir barış ve muhabbet dinidir. Çünkü İslâm’ın anlamı selamettir, esenliktir. İşte İslâm’ın bu yönünü ortaya koyan grupların başında da Mevlâna ve benzeri sufiler gelmektedir. Ancak onların muhabbeti başıboş ve temelsiz bir muhabbet değildir. Mevlâna, Allah sevgisini, Allah sevgisinin manasını tasavvufî bir sistem içerisinde son ilâhî vahiy olan *Kur’ân-ı Kerîm*’den ve o vahyin mübelliği Hz. Peygamber’den alır. Merhameti “Rahmetim her şeyi kuşatmıştır” (A’raf, 7/156) diyen Kur’an’dan ve “Allah’ın yüz rahmeti vardır; bunlardan bir rahmeti yeryüzü halkı arasında paylaştırmıştır ki, bu rahmet onlara ecelleri gelene kadar kâfi gelir. Rahmetin doksan dokuz kısmını ise kıyamet günü için saklamıştır.” (Buhari, Rikak, 19; Müslim, Tevbe, 18-21) “Allah rahmeti yüz parça yaratmış, doksan dokuzunu kendi nezdinde tutmuş, yeryüzüne bir parçasını indirmiştir. İşte mahlûkat bu bir parçadan dolayı birbirlerine merhamet ederler.” (Buhari, Edeb, 19) Hz. Peygamber’den öğrenir. Allâhü Teâlâ’nın mahlûkatına ne kadar merhametli olduğundan yola çıkar.

Buna, yani Allâhü Teâlâ’nın ne kadar merhamet sâhibi olduğuna çok basit bir misal verebiliriz. Bilindiği gibi *Kur’ân-ı Kerîm* besmeleyle başlar. ‘Rahmân ve Rahîm olan Allâh’ın adıyla’ demektir. Besmele’de Cenâb-ı Hakk’ın üç ismi yer alır. 1- Cenâb-ı Hakk’ın kendi özel ismi olan lafza-i celâl yani “Allah”. 2- Rahmân, 3- Rahîm. Buradaki Rahmân ve Rahîm isimleri Allah isminin sıfatlarıdır ve bu ikisinden başka da Besmele’de sıfat yoktur. Bu durum oldukça düşündürücü

gelmektedir. Yani daha Kur'ân'ın başındaki Besmele'de Cenâb-ı Hak insanlara, mü'minlere ne kadar merhamet sâhibi olduğunu, rahmet ve merhametinin diğer bütün sıfatlarından önce geldiğini bildirmektedir. Kendisini bir celâlî sıfatlarından bir de cemâlî sıfatlarından iki isimle nitelemesi gerekirken, sadece cemâlî sıfatlarından ikisiyle inananın karşısına çıkmaktadır.

Bu konuda *Kur'ân-ı Kerîm*'in ilk suresinin ilk ayeti de kanaatimizce çok güzel, çok çarpıcı bir örnektir. Bu ayet, herkesin bildiği gibi 'Âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun' mealindedir. 'Âlemlerin Rabbi' demek, her şeyin sahibi demektir. Biz dünyevi hayat içerisinde insanları bazen olumsuz sıfatlarla da anarız: örneğin -tıpkı Kur'an'da da olduğu gibi- "Allah'ın düşmanı" deriz. Fakat o yargı bize göredir, yani hayatın yatay düzlemine göredir. Allah'ın düşmanı olamaz; sosyal hayatta böyledir, yoksa hakikatte herkes ve her şey Allah'ın kuludur, Allah'a aittir. Allâhü Teâlâ'nın gücü ve kudreti karşısında hiçbir mahlûkun gücü ve kudreti yoktur ki, O'na düşman olabilsin. Sadece insanlara geçici olarak ve "cüz'î" -buna bugünkü tabirle "sanal" da diyebiliriz- bir kuvvet verilir. Yani müminin de münafığın da kâfirin de kısaca herkesin ve her şeyin sâhibi, rabbi Allâhü Teâlâ'dır. Aslına bakılırsa O'nun merhametinden, rahmetinden, sâdece insanlar değil, bütün bir kâinat, bütün bir mahlûkat rızıklanır, nasiplenir. Sufilik bunu böyle tanımlar ve sufiler Fatiha'nın ilk ayetini böyle anlar. Eğer kâfir de münafık da yer-yüzünde yaşayabiliyor ve rızık bulabiliyorsa, bu Allâhü Teâlâ'nın rahmet ve merhameti ile ilgili sıfatları sayesinde. İşte sufileri ve dolayısıyla Mevlâna'yı da diğerlerinden ayıran, cazip kılan hususiyetlerin başında bu düşünce yer almaktadır. Zira tasavvuf, insanın herkese ve her varlığa "Yaratanın gözüyle" bakmasının yolunu öğretir. Mevlâna da bu yolu katetmiş, bu muhabbet mertebesine kendi benliğinde büyük bir başarıyla ulaşmış sufilerdendir. Onun maksadı bütün insanların Allah'ın 'güzel kulu' olmasıdır, 'yaramaz kulu' olması değil. Bütün gayreti bunun içindir. "Gel, gel!..." sözlerini de böyle anlamak gerekir. Demek istiyor ki: "Burada bir güzellik var; sen de gel, bu güzelliğe ulaş ve sen de güzelleş!" Bu "gel, gel!" ayet ve hadislerdeki tövbenin farklı kelimelerle ifade edilmesinden başka bir şey değildir.

Hayatın düzeni içerisinde hepimiz Allah'ın kuluuz,¹ fakat vasfı itibarıyla iyi insanlar var olduğu gibi kötü insanlar da mevcuttur. Allâhü Teâlâ esasta nitelik gözetmeksizin bütün insanlara merhamet nazarıyla bakmaktadır. Fakat O'nun bir de özel rahmeti vardır ki bu rahmetten herkes istifade edememektedir. Yahut bu hususi rahmetin farkına herkes varamamaktadır. Farkındalığın yolu ise ancak tasavvufî bir eğitimden geçmektedir.

Mevlâna'yı Anma Törenleri²

Konumuza, yukarıda anlatmaya çalıştığımız Mevlâna portresini anlatmada çok önemli bir yeri olan günümüzdeki Şeb-i Arûs törenlerinde gözümüze çarpan eksikliklere temas ederek devam edelim. En başta söyleyelim ki bizler bu gibi faaliyetlerde bazen işin şovunda, görüntü boyutunda kalıyoruz, işin ciddiyetiyle ilgilenmiyoruz. Hatta maalesef Hz. Mevlâna'dan prim toplamak, reyting yapmak veya daha acı bir tabirle rant elde etme peşinde koştuğumuz zamanlar olduğunu dahi gözlemliyoruz. Bunu şöyle izah edelim: Mesela, Hz. Mevlâna ile ilgili yapılan törenlerden sonra insanların zihinlerinde kalan nedir? Bunun büyük bir kısmının "sema gösterisi", ilahi konseri ve ney dinletisi olduğunu tahmin etmek zor değil. Evet, bunlar gerçekten güzel programlar, insanları son derece etkileyebilen programlar, ama Hz. Mevlâna sâdece bunlardan mı ibaret? Onu "Hz. Mevlâna" yapan değerleri unutmuyor muyuz? Bunların yanında Hz. Mevlâna'nın tasavvufî yönünün, ilmî yönünün, düşünce yönünün de temel alınması, insanlara anlatılması gerekmez mi? Elbette ki Hz. Mevlâna ile ilgili yapılacak programlarda bu boyutlar mutlaka olmalıdır. İlmi yönü, din âlimliği yönü, tasavvuf eğitim ve irşat yönü, mütefekkirlik yönü, âriflik yönü, halk adamlığı yönü unutulmamalıdır. Hatta kanaatimizce bu özelliklerin onu anlatmada ve anlamada temel alınması gerekmektedir. Bütün programların

¹ Burada "kul" kelimesini "birisinin tahakkümü altında ezilen kimse" anlamında değil, "insan" anlamında, yani "Allâhü Teâlâ'nın en güzel kıvamda yarattığı ve en yüce seviyede değer verdiği varlık" anlamında kullanılmaktadır.

² Bu başlık altındaki ifadeler bundan en az on beş, yirmi yıl öncesindeki durumlara yönelik tahlil ve tespitlerdir. Hamdolsun ki, burada belirttiğimiz eksikliklerin pek çoğu bugün ortadan kalkmıştır. Günümüzde Hz. Mevlâna ile ilgili faaliyetlerin oldukça ciddi, verimli, akademik ve kapsamlı olarak, kısaca uluslararası seviyede icra edildiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla burada yukarıdaki ifadelerin yer alması sadece bir nostalji olarak değerlendirilmelidir.

bunların üzerine bina edilmesi gerekmektedir. Bir sema ayininden önce Hz. Mevlâna'da şükür nedir? Hz. Mevlâna şükürü nasıl anlıyor? Hz. Mevlâna takvayı nasıl anlıyor? Hz. Mevlâna'da mârifetullah anlayışı nasıldır? Hz. Mevlâna güzel ahlâkı nasıl anlıyor, nasıl yaşamış?... gibi konular herkesin anlayacağı şekilde, tatlı bir üslup ile anlatılmalı, insanlar bilgilendirilmelidir. Hz. Mevlâna'nın bugüne, günümüze ışık tutan yönlerini insanların gönlüne aktarmalıdır. Memleketimizde Hz. Mevlâna üzerine çalışma yapmış çok fazla akademisyen ve ciddi sayıda araştırmacı vardır. Bunlara daha fazla değer ve görev verilmesini arzu ediyoruz. Hz. Mevlâna esas olan yönleriyle ele alınmalı ve tanıtılmalıdır. Ortaya koyacağımız Hz. Mevlâna prototipinin, Hz. Mevlâna'nın aslına uygun olmasını istiyorsak, bütün programlar belirttiğimiz esaslar üzerine gerçekleştirilmelidir. Yoksa başka türlü bir Hz. Mevlâna'nın ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Burada şu gerçeğin de altı çizilmeli ya da itiraf edilmelidir ki: Büyüklerimizden duyduğumuz ve bizler de bizzat kendimiz izleyebildiğimiz kadarıyla Hz. Mevlâna gerek Şeb-i Arûs törenlerinde gerekse diğer anma etkinliklerinde her geçen yıl daha ciddi bir biçimde anılmakta veya tanıtılmaktadır. Mistik Müzik Festivali, konferanslar, paneller, sempozyumlar, sergiler ve çeşitli sanat etkinlikleri gibi faaliyetlerin ilmî ve kültürel katkısı çok fazla olmaktadır. Özellikle son yıllarda yapılan etkinlikler, her türlü takdire şayan ve göz kamaştırıcı niteliktedir.

Bu esnada Konya'yı "dünyanın tasavvuf merkezi" yapmanın ve ülkemizi ve Konya'yı en güzel şekilde dünyaya tanıtmmanın yollarını birlikte aramamız ve elimizdeki bu fırsatı en iyi şekilde değerlendirmemiz gerektiği kanısındayız. Bizim yukarıdaki söylediklerimiz yıkıcı tenkit mahiyetinde değerlendirilmemelidir. Biz, etkinliklerin daha güzel olması için daha doğru ve gerekli gördüğümüz ya da eksik gördüğümüz yönleri belirtiyoruz. Aksi takdirde bu etkinliklerde görev alan herkesin samimi ve fedâkârâne çabalarına candan inanıyor ve bu vesile ile herkese yürekten teşekkür ediyoruz.

Hız. Mevlâna'nın İçinde Yaşadığı Anadolu-Türk Toplumunun Dînî, Kültürel, İlmî, Sosyal Hayatı İçerisindeki Yeri ve Önemi

Bizim kültürümüzde, yani özellikle Anadolu kültüründe Hz. Mevlâna'nın din ve tasavvuf anlayışının çok önemli bir yeri vardır. Kültürümüz, İslâm'ı ve Hz. Peygamber'in hayatını doğru anlamış, doğru yorumlamıştır. Osmanlı "sufi" meşrebe önem veren ve onu ön planda tutan bir toplumdur. İşte bu alanda yani Osmanlı toplumunun İslâmî kimliğinin şekillenmesinde İbn Arabî ile birlikte Mevlâna düşüncesinin birinci dereceden rol oynadığını görmekteyiz. Türklerin diğer insanlarla yüzyıllar boyunca kolay anlaşmasında, diyaloga açık olmasında, beraberce, birlik içerisinde, kardeşçe yaşamada, entelektüel camiada daha çok İbn Arabî'nin, halk üzerinde ise Mevlâna'nın olmak üzere, bu iki sufinin din ve tasavvuf anlayışının doğrudan doğruya tesiri vardır. Biz beraber yaşadığımız herkesle kolaylıkla anlaşırız, onlarla kavga etmeden, barış içinde yaşayabiliriz. Bizdeki bu düşünceyi, bu hoşgörüyü, bu insanlık anlayışını bize öğretenlerin başında Mevlâna gibi sufiler gelmektedir. Elbette ki burada Abdülkadir Geylânî, Hâce Ahmed Yesevî, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Seyyid Yahyâ Şîrvânî, Bahâüddîn Nakşibend, Hacı Bayram-ı Velî gibi daha nice bilge, ârif, eren ve velîlerin isimlerini de zikretmemiz gerekmektedir.

Bugün başta Anadolu olmak üzere, bilhassa Kafkaslar, Türkistan, Orta Doğu, Balkanlar ve bir miktar da Kuzey Afrika'da yaşayan Müslümanların hatta buralarda yaşayan diğer insanların, hayata bakışının, hayatı ve diğer inanç sâhiplerini değerlendirişinin, varlığı anlamlandırış tarzının en temel unsurları arasında Hz. Mevlâna ve benzeri sufilerin fikriyatının yer aldığını görmekteyiz.

O insanların yaşam tarzları, düşünceleri Hz. Mevlâna gibi mutasavvıfların din/İslâm ve hayat anlayışları etrafında şekillenmiştir. Daha da özele incek ve örneklendirecek olursak, sözgelimi Konya'dan Mevlâna'yı çekip alırsak, geride Konya diye bir sosyo-kültürel çevre ve hayat kalmaz. Çünkü yedi yüz küsur yıldır Hz. Mevlâna, Sadreddîn-i Konevî gibi büyük şahsiyetler bu şehrin ilmî, kültürel ve sosyal hayatını en derin bir biçimde etkilemiş ve şekillendirmiştir. Diğer şehirler için de aynı şey geçerlidir; oralarda da hayatın hep etrafında döndüğü bir merkez şahsiyet, bir "kutup"

mutlaka vardır. Bursa'da Emir Sultan, Ankara'da Hacı Bayram-ı Veli, Bakü'de Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin (Azerbaycanlılar "Baküvî" der) olduğu gibi. Bugün İslam âleminin hemen her şehrinde böylesi zatlar yer almaktadır. Bu zatların fikirleri ile bu şehirlerin, hatta onların bulunduğu memleketlerin zihniyetleri şekillenmiştir. Bu topraklarda yaşayan insanlar, bilerek veya bilmeyerek, hayata hep bu şahsiyetlerin gözüyle bakmaktadırlar ve hayatı hep onların gözüyle algılamaktadırlar. Çünkü onların fikirleri ve tesirleri hala devam etmektedir ve etmeye de devam edecektir. Bu topraklarda, meselâ Anadolu'da, Konya'da hoşgörüyü, diğer inanç ve fikirlere gösterilen saygıya diğer topraklarda örneğin Avrupa'da rastlanmıyorsa, bu meziyet Anadolu insanına Hz. Mevlâna ve benzeri şahsiyetlerden kalmamış mıdır? Bugün -aslında bir tarikat şeyhi olan Nasreddin Hoca sâdece bizi fıkralarıyla güldüren bir komedyen değildir; bilakis o, fıkralarıyla bizim insanımıza, bu toprakların insanına şuur veren, fikriyat aşıl原因 ve farkında olmadan eğiten, zihniyetini şekillendiren çok önemli bir fikir babasıdır. Onları içinde bulundukları toplumdan aldığımız zaman, ortada o toplum kalır mı ya da nasıl bir toplum kalır?

İşte tam da bu sebeptendir ki, bu değerler karalanarak, hatta daha ileri gidilip, onlar hakkında bu memleketin insanlarının midesi ve zihni bulandırılmak suretiyle, bu toplumu onlardan koparmaya çalışan görüşleri(!) -ki, bu tür iftiraların hiçbir şekilde hakikatle alakası yoktur ve bunların ispatı mümkün olmayan hezeyanlar olduğu kesin olup, amacı da memleketimizin ve İslam'ın menfaatini engellemektir- "ilmî ve masum birer görüş" şeklinde tanımlamak ve değerlendirmek en azından hakikate ve toplumun maneviyatına karşı yapılan hainliğe ortak olmak olur. Bu "görüşler(!)" ilmî bir temele veya gerçeğe dayansa, elbette ki hiç kimsenin söyleyecek hiçbir sözü olmaz, fakat ne yazık ki, "birtakım ilmî fantezilerle ve maalesef ilmî payeli insanlar tarafından üretilen, hiçbir delile dayanmayan, hatta olmayan tarihsel delil üretilerek ya da tarihi verilen kelimenin tam anlamıyla çarpıtılarak, hayalî iddialarla bu tür değerler karalanmaya, toplumun gözünden düşürülmeye çalışılmaktadır.³ Belki bundan daha acı ve düşündürücü olanı da şudur: Birtakım ilmî(!) çevre-

³ Bu konuda hiç şüphesiz en güzel çalışma değerli meslektaşım Prof. Dr. Hayri Kaplan'ın *Tahrif ve Tashih* (Ankara-2021) adlı çalışmasıdır.

ler, bu tür saplantılara iltifat etmekte veya gizli ve açık destek vermektedirler. Yukarıdaki şahsiyetler ve diğerleri gibi mill  ve manevî değerlerin bu toplumun hayatından bir şekilde dı lanmaya çalışılması, bu toplumun temeline yerleştirilecek en tehlikeli dinamitlerin başında gelmektedir. Bu tür cereyanların sonucunu görmek ya da tahmin etmek hiç de zor değildir.

Ahmed Yesevî, Mevlâna Celâleddîn, Nasreddin Hoca, Hacı Bayr m-ı Velî, E refo lu Rûmî, Emir Sultan, Geyikli Baba, Hacı Bekt  -ı Velî, Y nus Emre ve diğer pek çok sufi Müslüman-Türk toplumunun dinî-irf n  ve sosyo-kültürel hayat açısından en temel, asla vazgeçilemez referans ve unsurlarındandır. Onların  sl m anlayışı onların içinde yaşadığı toplumun temel değerlerinin şekillenmesinde birinci dereceden etkili olmuştur. Dolayısıyla onlara vurulacak bir darbe aynı zamanda  sl m'a ve Müslümanlara da vurulmuş olur. Öbür taraftan bu büyük zatlar sâdece kendi milletlerinin, kendi dinda larının değil, beraber yaşadığı bütün din ve ırk mensuplarının sevgisini ve saygısını kazanmış gönül erleridir.

Biz bu gönül kazanmanın en güzel örneklerinden birisini Hz. Mevlâna'nın cenaze merasiminde görüyoruz. Mevlâna'nın cenaze törenine Konya'daki hemen herkes katılmış ve çok büyük bir izdiham olmuştur. Müslümanlar, Hristiyanlar, Yahudiler ve diğer inanç mensuplarından herkes onu son yolculuğuna u urlamada adeta birbirleri ile yari  h linde idiler. Hatta Müslümanlar, Müslüman olmayanları sopa ve kılıçla kovalamaya çalışarak, "Bu merasimin sizinle ne ilgisi var? Bu din sultanı Mevlâna bizimdir, bizim imamımızdır!" demişlerdir. Onlar da bu söylemlere karşı  u şekilde cevap vermişlerdir:

"Biz M s 'nın,  s 'nın ve bütün peygamberlerin hakikatini onun sözlerinden anlayıp   rendik. Bütün peygamberlerin huy ve hareketlerini onda gördük. Sizler nasıl onun muhibbi ve müridi iseniz, biz de  yleyiz. Mevlâna, insanlar üzerinde parlayan ve onlara iyilikte, cömertlikte bulunun bir hakikat g ne idir. G ne i bütün dünya ister. Bütün evler onun nuruyla aydınlanır. Mevlâna ekmek gibidir. Ekme e herkes muhtaçtır. Ekmekten kaçan a  bir insan gördünüz m ?" (Eflaki, 1989, II/13-14).

Burada, neden herkes Mevlâna'ya sâhip çıkmıştı ve bugün de

tıpkı tarihte olduğu gibi hatta daha fazlasıyla sahip çıkmaktadır? sorusunun cevabıyla konu daha da aydınlatılabilir. Böyle bir sorunun en kestirme cevabı şudur: Çünkü onun 'insan' anlayışında, insanlarda fitrattan getirdikleri güzellik esastır. Onun nazarında insanın ırkının, renginin, şehrinin, hatta dininin dahi pek önemi yoktur. Esas olan 'insan' olmaktır, moda tabirle 'adam' olmaktır. Bir rubaisinde bunu hususu şöyle dile getirmektedir:

*“Yârimizdir gönül her kime aksa
İncimizden çıkar, inciler çaksa
Üstü 'elest-belâ' damgalı altın
Bizimdir o hangi madenden çıksa.”* (Mevlâna, 1982, 18)

Aktaracağımız şu anekdot da Mevlâna'nın gönül ve kültür dünyamızda bırakmış olduğu tesiri oldukça veciz bir şekilde ifade etmektedir (bk. Köprülü, 1991, 227; Gölpınarlı, 1989, I/XIV_XXXIX; Schimmel, 1963, 271-279; Schimmel, 1982, 267-268, 279-282; Can, 1995, 202-262; Yeniterzi, 1997, 93-110).

Derler ki: Muhammed Celâleddin'den önce üç kelimenin anlamı umumî idi. Onunla birlikte bu üç kelime hususi oldu. Bu üç kelime şunlardır: 1. Mevlâna: Kelime anlamı efendi, efendimiz demektir ve hürmet maksadıyla ulema için kullanılan bir lakaptı. Muhammed Celâleddin'den sonra sâdece onun için kullanıldı ve “Mevlâna” denilince sâdece o akla geldi. 2. Mesnevî: Bu edebî bir nazım türü iken Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinden sonra bu tabir yalnızca onun eseri için kullanılır oldu. 3. Türbe: Kabir, mezar demektir. Fakat herhangi bir niteleme yapılmadan “türbe” dendiğinde halk arasında Mevlâna'nın Konya'daki türbesi kastedilir oldu (Tahirü'l-Mevlevî, 1971, I/23; Gölpınarlı, 1985, 268).

Günümüz dünyasında da Mevlâna'nın hayat, insan ve din anlayışının geçerliliğini kaybetmediğini, bilakis canlılığını, tazeliğini hala muhafaza ettiğini görmekteyiz. Sadece Müslümanlar arasında değil, bugün batıda olsun, doğuda olsun Mevlâna'yı ve düşüncesini tanıyıp etkisi altında kalan, gönül dünyası aydınlanan, içi ferahlayan, huzura ve sıhhate kavuşan hatta ihtida eden insanların sayısı milyonlardan aşağı değildir ve bu sayı her şeye rağmen günden güne artmaktadır.

Mevlâna ile ilgili binlerce yayın ve internet sitesi olduğu belir-

tilmektedir. Bu bir yana şurası kesin ki, önceden de belirttiğimiz gibi, Mevlâna Türbesi'nin ziyaretçi sayısı istatistiklere göre, son yıllarda ortalama yıllık Üç milyon civarındadır. Bu üç milyondan yüz binlercesi dini olan İslâm'a, İslam ahlak ve ibadetlerine Hz. Mevlâna ile daha sıkı sarıldığı gibi on binlercesi de güzel dinimiz İslam ile müşerref olmaktadır. Dolayısıyla Mevlâna'yı doğru tanımak, doğru tanıtmak, doğru anlamak ve doğru anlatmak gerekir. Bu bütün Müslümanlar için çok önemli ve bir o kadar da ağır bir görevdir.

Sonuç

Bugün yaşadığımız dünyada, her ne kadar çok yeni ve farklı versiyonları ortaya çıkmış olsa da özellikle son bir iki yüzyılda düşüncenin önüne çekilmiş olan, insanları birbirinden uzak tutmaya yönelik setler yıkılmış durumdadır. Hem bu sebeple hem de çağımızın iletişimde geldiği nokta sebebiyle insanlar birbirlerini, "öteki"nin değer yargılarını, diğer kültürleri tanımak istiyor ve bunlarla meşgul oluyor. Artık 'onlar kötü, biz iyiyiz' şeklinde bizden olmayanı ötekileştirerek insanları kandırmak ya da avutmak pek mümkün görünmemektedir. Çünkü herkes diğerini/ötekini "tanımaya" çalışıyor.

Çağımızda Ademoğlunun, hakkında bilgi almak istediği kültürler/toplumlarla ilgili doğrudan bilgi alabileceği imkânlar oldukça fazladır. Dolayısıyla Müslümanları da dünya her geçen gün daha yakından tanımaktadır. Bu tanıma ve tanınma faaliyetinde bir tarafta 2000'li yılların Üsâme b. Lâdin'i tipi insanlar, diğer tarafta Mevlâna, İbn Arabî, Abdülkadir Geylânî, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli gibi gönül adamı büyük zatlar yer almaktadır. Sufiler Müslümanların dünyada tanınmasının tarih boyunca hep müspet yönünü oluşturmuştur ve bugün de öyle olmaktadır. Diğer tarafta ise maa-lesef İslam dinini doğru anlayamamış, kendi kafasındaki katılığı, yobazlığı İslâm zanneden insanlar dinimizi ve bizi hep kötü tanıtmışlardır. Bu nobran, medeniyetten, muhabbetten habersiz insanlar vasıtasıyla İslâm'ı tanıyanlar ise Müslümanları hep kötü görecek ve onlardan kaçacaklardır.

Öte yandan Hz. Mevlâna gibi şahsiyetleri tanıyanlar ise bizim inanç sistemimizin, insanlık anlayışımızın, hayata bakış tarzımızın

ne kadar mükemmel, muazzam, insan onuruna nasıl yaraşır olduğunu anlayacaklar, bu güzelliği özümseyenler Müslüman olacak, diğerleri de en azından Müslümanlara kötü gözle bakmayacak ve zarar vermeyeceklerdir.

Bugün diğer inançlardan olup da sonradan Müslüman olanların kahir ekseriyeti, tıpkı son devrin en güzide İslam âlimlerinden merhum Muhammed Hamidullah'ın da üzerine basa basa belirttiği gibi, başta İbn Arabî ve Mevlâna olmak üzere diğer sufilerin düşüncesinden yola çıkarak İslam'la şereflenmişlerdir (Erginli, 2018/7, 24-25). Bu sayı her geçen gün daha da artmaktadır. Müslümanların güzel tanıtılmasında değil bu işi profesyonelce yapanların, amatör diyebileceğimiz sema gruplarının dahi oldukça büyük katkısının olduğu bilinmektedir.

Artık dünyada Hz. Mevlâna sevgisi büyük bir sel olmuş vaziyettedir. Dolayısıyla burada aynı duyguyu paylaşan kimselere önemli vazifeler düşmektedir. İlmî esaslara dayalı ve daha sistemli olarak, Hz. Mevlâna'nın saydığımız üç yönünü (dinî, tasavvufî, fikrî yönlerini) ortaya çıkaran faaliyetlerle birlikte, Hz. Mevlâna tanıtımlarını dünyanın dört bir yanında kolektif olarak yapmak son derece önem arz etmektedir.

Sözlerimizi Hz. Mevlâna'nın ölüm döşeginde iken, daha doğrusu, maşukuna vuslatı anında yanında bulunan kişilere yaptığı şu anlamlı vasiyet ile bitirmek istiyoruz:

“Ben size gizli ve açık bütün hallerinizde Allâh'a karşı takva sâhibi olmanızı, az yemek yemenizi, az uyumanızı, az konuşmanızı, günahlardan çekinmenizi, oruca, namaza devam etmenizi, şehvetlerden daima kaçınmanızı, insanlardan başınıza gelecek eziyetlere ve cefalara sabır ve tahammül etmenizi, cahil ve basit insanlarla düşüp kalkmaktan uzak durmanızı, kerem sâhibi ve salih kimselerle beraber olmanızı vasiyet ederim. ‘İnsanların en hayırlısı insanlara en faydalı olandır (Bk. Suyuti, 1938, 3/505).’⁴ Sözü’n hayırlısı da az ve öz olandır (Abdurrahman-ı Câmî, 1993, 519).”

⁴ Mevlânâ bir beytinde de şöyle der:

“Ben insanlara faydam dokunsun diye bu dünya zindanında kalmışım.
Yoksa hapisane nerede, ben neredeyim! Kimin malını çalmışım ben?!”
(Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, II/2)

Kaynakça

- Abdurrahmân-ı Câmî. *Nefahâtü'l-Üns*. Haz.: Süleyman Uludağ. İstanbul: Marifet Yayınları, 1993.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Can, Şefik. *Mevlâna, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri*. İstanbul: Ötüken, 1995.
- Demirci, Mehmet. *Yahyâ Kemâl ve Mehmet Âkîf'te Tasavvuf*. İzmir: Akademi Kitabevi, 1993.
- Eflâkî, Ahmed. *Âriflerin Menkıbeleri*. Terc.: Tahsin Yazıcı. İstanbul: MEB Yayınları, 1989.
- Erginli, Zafer. "Oryantalizm İle Mistisizm Arasında Batı Dünyasında Tasavvufa Bakış Biçimleri Üzerine". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2018/1), ss. 24-25.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî. *Mesnevî ve Şerhi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989, ikinci baskı.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî. *Mevlâna Celâleddîn*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1985.
- Kaplan, Hayri. *Tahrif ve Tashih*. Ankara: Kalem Neşriyat, 2021.
- Köprülü, Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: DİB Yayınları, 1991.
- Küçük, Sezai. "Mevleviyye". *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*. Ed. Semih Ceyhan. 489-544. İstanbul: TDV Yayınları, 2015.
- Mevlâna, Celâleddin Rûmî. *Rubâîler*. Terc. Kul Sadi. Konya: Anadolu'da Bugün Matbaası, 1982.
- Mevlâna, Celâleddin Rûmî. *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*. Neşr.: B. Furûzânfer. Tahran: Müessese-i İntişarat-ı Emir Kebir, 1384.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Schimmel, Annemarie. *Mevlâna Celâlettin Rûmî'nin Şark ve Garpta Te'sirleri*. Ankara: Gutenberg Matbaası, 1963.
- Schimmel, Annemarie. *Tasavvufun Boyutları*. Terc.: Ender Gürol. İstanbul: Adam Yayınları, 1982.
- Suyûtî, Celâleddîn. *Feyzu'l-Kadîr*. Mısır: Matbaatü Mustafa Muhammed, 1938.
- Tâhirü'l-Mevlevî. *Şerh-i Mesnevî*. İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1971 ikinci baskı.
- Yeniterzi, Emine. *Mevlâna Celâleddîn Rûmî*. Ankara: TDV Yayınları, 1997.